
CLAUS THOMAS NIELSEN:

Tidens Gud eller Tidehvervets Gud

Al kristen teologi, der fortjener navn af sådan, er i den ene eller anden forstand overvejelser over treenighedslæren eller – implicit heri – over Jesu dobbelte natur. Hvadenten det så sker bevidst eller ubevidst, så er det måden, man sætter trykket, når man definerer forholdet mellem Faderen og Sønnen og Helligånden, som også bestemmer, hvor vægten ligger i alt andet, man siger.

Det giver således god mening at sige, at den hegelianske og den schleiermachianske teologi lagde et særligt tryk på tredje trosartikel, medens den egentlige dialektiske teologi lagde det helt afgørende tryk på anden trosartikel og havde langt sværere ved at give plads til første og tredje. Magtforholdet mellem de tre blev i store dele af den dialektiske teologi så at sige asymmetrisk, fordi der – og så i talen om første og tredje artikel – i realiteten ofte alene blev talt om disse i deres underordnelse under anden trosartikel. På samme måde som fortid (første) og fremtid (tredie) ofte kunne forekomme at være i den grad underordnede nutiden (anden), at de aldeles forsvandt ind i "paradoksets" "ekstatiske" "øjeblik". Skaberen og fuldenderen forvandt ind i frelseren, ligesom den præeksistente, den opstandende og den himmelfarne forsvandt ind i den korsfæstede. Englenes jubelsang forsvandt i forladthedsråbet på korset. Og det havde aldrig før været teologiens mening.

Og for så vidt som den tidligere europæiske ateisme også defineres af sin relation til kristendommen, så kan det meste af ateismen fra renaissance og frem til 1950'erne, kendetegnet som den er ved videnskabelighed og rationalisme, også siges at være et kristent kætte-

ri, hvor kun dele af anden trosartikel er tilbage. Det er vel det, som er grunden til det åndelige fællesskab, der i det tyvende århundrede tydeligvis bestod mellem den radikale dialektiske korsteologi og

den bekendende ateisme. Mången en dialektisk præst følte med god grund en større samhørighed med sognets ateister end med kirkegængerne, og det skyldes netop, at præsten og ateisten repræsenterede forskellige grader af det samme kætteri.

Men ingen af de nævnte bør forveksles med nutidens post-europæiske og relativistiske ateisme, som, ganske modsat sine forgængere, er et fanatisk opgør med såvel anden som tredje trosartikel og derved en dyrkelse af den rene og kolde skæbnemagt. Alligevel hænger den sammen med treenighedslæren i og med, at en så radikal omfavnelse af den monolitiske guddoms kolde tilfældighed (eller nødvendighed, hvilket er det samme) som den der nu dominerer i vestens eliter, er utænkelig, der hvor Gud ikke først er blevet bekendt som treenig. Kun hvor Gud har åbenbaret sig som vores broder, og i Ånden haft bolig i vore hjerter, kun dér er det muligt at vende ryggen til disse to og stå tilbage med en skjult og grusom gud: Guden som nu ikke er andet end ren potens, ren vilje. Derfor er der ikke nogen virkelig forskel på den relativistiske ateis-

me og Islam, og de to vil måske i løbet af de kommende årtier smelte helt sammen. Det kan vise sig ganske ligegyldigt, om muslimerne bliver sekulariserede, eller europæerne bliver islamiserede. Ateismens forbud mod at bruge ordet gud om det, man nu engang tror på som tilværelsens grundvold (eller mangel på samme), er blot en endnu mere fanatisk radikaliserings af Islams billedforbud. Så længe der overhovedet er en forskel, så er det ateismen, som er den farligste af de to, ligesom det videnskabeligt funderede samfund da også er værre og mere grusomt end selv det værste østlige despoti. I Kalliffens rige er der stadig en rest af hedenskabets menneskelighed tilbage, det er der ikke i ingeniørens fagre nye verden. Ayatollahernes åndelige børnebørn vil fortsat se sig selv som mennesker, det vil Richard Dawkins børnebørn, hvis de har læst ordentligt på lektionen, ikke.

*

Ja, der er også i dag al mulig grund til teologisk at skue ind i det mysterium, som var før alle tiders begyndelse og før alle universers grundlæggelse, og som vi – hvis vore evner ikke var ødelagt af syndefaldet – også ville kunne finde aftryk af i hver eneste lille del af det samlede skaberværk. Og der er al mulig grund til med fornuften at drive teologi, der hele tiden afsøger grænserne for, hvor tæt vi fra stadt nye vinkler kan komme på mysteriet med fornuftens sprog.

Vil man det, så er den nye oversættelse af Robert W. Jensons "Den treenige identitet" et godt sted at begynde. (Omend et farligt sted at slutte). Karsten Farup Hansen og Lars Sandbech fortjener al mulig ros for hermed at introducere Jensen på dansk.

Det er den bedste og mest refleksionsskabende systematisk-teologiske bog fra de senere års teologi, jeg har læst. Jeg er, må jeg også efter anden gennemlæsning og mange overvejelser konstatere, radikalt uenig i alle Jensons teologiske hovedpointer, ja jeg er faktisk grundigt i tvivl, om Jensons projekt ikke mangler en elementær indre konsistens, og jeg finder

at den mest ligefremme læsning – mod Jenson's fromme intention – er, at Gud går op i verdens begivenheder eller bliver til en postmoderne sæbeboble, en signifiant for signifiant. Det er formentlig derfor Jenson synes at være ganske populær også blandt dekonstruktive teologer, radikale procesteologer, svagttænkende vattimonister og andre anti-kristne nihilister.

Men det gør ikke bogen mindre god. Den tvinger læseren til igen og igen at overveje sit eget forhold til den treenige bekendelse, til Jesu dobbelte natur, til Kristus ensarkos og Kristus asarkos, til den immanente og den økonomiske trinitet og til tidehvervet mellem Guds evighed og skabningens foreløbighed. Ja, ikke mindst tvinger den læseren til at overveje, hvor den teologiske tale om treenigheden stopper, og mysteriet begynder. Hvor er tidehvervet?

Jeg blev flere gange reelt anfægtet i mine forhåndsmeninger og må vedgå, at Jenson's argumenter ikke er så nemme at feje til side.

*

Da jeg fik bogen i hånden, fandt jeg ud af, at jeg allerede i flere år har haft fornøjelsen af at læse artikler af Jenson, blandt andet i det amerikanske tidsskrift "First Things", som er tilgængeligt på nettet. Især kan jeg anbefale artiklerne "What if it were True?" og "How the World Lost Its Story". I First Things kan man også konstatere, at Jenson af mange betragtes som den største – omend lidt oversete – nulevende amerikanske teolog. Man kan blandt andet finde en hyldestartikel af Pannenberg.

Robert Jenson er som udgangspunkt næsten en af vore egne. Han er lutheraner, han har norske aner, han er elev af Karl Barth, han er tydeligvis af instinkt kulturkonservativ, og så er han tilmed fra Visconsin og Minnesota, der jo som bekendt burde have en atlantehavskorridor og optages i Nordisk Råd.

Jenson's hovedværk er "Systematic Theology" i to bind fra 1998-99, og det første af disse bind skulle angiveligt være en længere udfoldelse af "Den treeninge identitet" fra 1982.

Men "Den treeninge Identitet" er altså også en fremragende bog i sig selv. Den taler kun om det vigtigste, og den er, som al den bedste teologi, i direkte øjenhøjde med sine diskussionspartnere, hvad enten de så levede for 3000 eller for 30 år siden.

I en tid, hvor man kan lægge de fleste teologiske bøger til side efter et par kapitler med en konstatering af, at forfatteren ikke tror på Gud, eller at det slet ikke er teologi, men religionsfilosofi, dér minder Jenson om, hvad teologi er eller burde være. Teologi er tale om Gud. Det er at forsøge at svare på spørgsmålet: Hvem er Gud?

Et svar som for den kristne og jøden bliver uadskilleligt fra spørgsmålet "hvad er tid", da Gud allerede i Det gamle Testamente jo identificeres af sine handlinger i historien og hverken kan eller skal søges helt uden om disse handlinger. Gud er den, som førte Abraham til Israel, Han er den, som udfriede sit folk fra Ægypten osv. Han er den, som forjætter, hvad der vil ske, han er den, der opfylder forjættelsen, og han er den, som fuldender forjættelsen. Og fordi han ikke "i virkeligheden" er bagved sine handlinger i tiden, men netop defineres af dem, derfor er Guds treenighed allerede i Det gamle Testamente tydelig helt oppe på tekstens overflade. Det er en af Jenson's store fortjenester, at han minder om dette og viser, hvordan også alt i Det nye Testamente forudsætter en treenig Gud. Vel er Jenson ganske selektiv og tendentiøs i sin eksegese, især af GT, men ved at fundere sin treenighedslære i eksegesen inspirerer han læseren til selv at fortsætte. For bare at nævne et enkelt eksempel, så giver han en for mig helt ny dimension til romerbrevet 15,16, hvor Paulus beskriver sit apostolembede således: "...at være Kristi Jesu tjener blandt folkeslagene, præst for Guds evangelium, så at folkeslagene kan blive et kærkomment offer, helliget ved Helligånden". Tænk hvilken trinitarisk præcision Paulus skriver med her, påpeger Jenson. "Paulus tjener både "Jesus" og "Gud", men hans tjeneste for "Gud" er præstelig, hvorimod hans tjeneste for Kristus er discipelskab, og frugten af hans

tjeneste, ofret til Gud, gøres kærkomment ved Ånden." Og så videre. Igen vil jeg sige, at jeg mange steder ville kunne tolke anderledes, men det er Jenson's store originalitet, som i det hele taget sætter den trinitariske tolkningsnøgle i spil.

*

Og nu kommer vi så til det for mig meget problematiske ved hele Jenson's projekt. Som så megen anden nyere teologi (men modsat megen nyere kulturhistorisk og religionshistorisk forskning) tager Jenson udgangspunkt i en påstået absolut modsætning mellem Bibelens treenige Gud i tiden og hellenismens tidløse metafysik. Det kan i hvert fald meningsfuldt hævdes, at forskellen mellem bibelsk verdensforståelse og græsk metafysik er, at Bibelens Gud ikke lader sig identificere uafhængigt af sin historiske tidslige væren, hvilket igen vil sige, at væren og tid hænger uløseligt sammen, medens metafysikkens og filosofiens hele formål for grækeren er at finde en sikker tidløs væren bagved tidens relativisering af alle værdier.

Med Bultman mener Jenson, at Bibelens tro er lig med tillid til Gud som "fremtidens usikkerhed", medens hellenismens metafysik, og vel i øvrigt al anden religion, er en flugt fra væren i tiden. Derfor forvandles kristendommen til noget, der ligner sin modsætning, når den helleniseres. Metafysikken skal sikre væren mod tidens relativisering, og det gør den, mener Jenson, ved at hævde, at tidens gang kun er tilsyneladende. Gud kan, mener metafysikken og religionen, kun være Gud ved at være uden for tiden, og Kristus kan derfor kun være den åbenbarede Gud ved bagved sin væren ensarkos (i kødet) at have en mere egentlig væren asarkos (uden kødet).

Problemet hermed er naturligvis, at åbenbaringen så risikerer kun at være på skrømt, og så er der slet ingen åbenbaring, og Gud er i realiteten stadig kun den skjulte Gud. Jenson mener direkte, at den samlede teologihistorie har været ét stort doketisk kætteri, lige bortset fra de før-nikæenske kappadokiske fædre og så delvist Luther og

Karl Barth. Ifølge Jenson skete det afgørende teologiske syndefald med Augustin. Jenson skriver:

"De tre afledes af Guds virkelighed i tiden, af tidens fortid/nutid/fremtid, men hvis den Ene er én netop gennem en abstraktion fra tiden, kan den-ene-og-tre aldrig komme til at fungere. Relationerne er enten tidslige relationer eller tom snak. I den vestlige trinitarisme, der ikke vil lade relationerne være tidslige, bliver det, at Gud er "én og tre" til den rene mystificering".

I realiteten ophæves forskellen mellem de tre personer, hvilken ifølge Jenson kulminerer i det, han kalder skolastikkens "trinitariske menings bankerot", hvor f.eks. Lombarden skriver, at "ligesom Sønnen blev gjort til menneske, sådan kunne Faderen eller Ånden være blevet det og kan endnu blive det."

Jenson har naturligvis ganske ret når han betegner dette som doketisme. Åbenbaringen holder op med at være sand åbenbaring og reduceres til en tilfældig emanation fra guddommen. Man kan måske sige, at i doketismen får Jesus lidt samme rolle som Koranen i Islam: Sådan har Gud åbenbaret sig, men han kunne principielt have åbenbaret sig helt anderledes og med en helt anden vilje. Ja, allerede når man spørger, om Gud kunne have inkarneret sig som noget andet end Jesus, Marias søn, har man i virkeligheden taget al alvor ud af åbenbaringen; Guds miskundhed, nåde og sikre forsyn er blevet reduceret fra en sikker vished til en blot og bar mulighed.

Denne pointe kan ikke understreges stærkt nok. Man kan, tror jeg, sige, at denne relativisering af inkarnationen er en af mulighedsbetingelserne for den gudløse oplysningstænkning og vores nuværende totalitære behandlersamfund, hvor det er filosofien, ekspertten eller samfundslegemet, som er guddommens inkarnation.

Jenson mener så til gengæld, at der før det augustinske syndefald var opstået en langt mere sand græsk teologi: De såkaldte kappadokiske kirkefædre, især Gregor af Nyssa. Hos dem var det ikke kristendommen, som blev helleniseret, men hellenismen, som blev

gjort kristelig. I sig selv er læsningen om dem meget spændende og hele bogen værd. Med hjælp fra dem mener Jenson af få konstrueret en treenhedslære, hvor inkarnationens radikalitet fastholdes.

Og radikalt det er det. Udsagnet om, at Gud kun kendes på sine gerninger i tiden, kommer hos Jenson til at betyde, at den handlende person forsvinder, så kun handlingen står tilbage. Ikke nok med, at vi kun kender Gud i hans gerninger, hos Jenson ender det med at blive en trossandhed, at der intet er bag ved gerningerne. Og det betyder så også, at Gud i helt konsekvent forstand først bliver til Gud, efterhånden som han handler. Jesus har ingen præeksistens, hvilket betyder, at Gud først bliver sig selv gennem historien, dvs. ved sine gerninger og ved den troende menighed. Jesu præeksistens forsvinder, logos asarkos forsvinder, og den immanente trinitet gøres til et rent eskatologisk begreb. Først i eskaton bliver Gud i sandhed sig selv.

Men hvad betyder det så, at Gud kaldes evig, og hvordan kan Jenson vedblivende se sig selv som højkirkelig ortodoks lutheraner med Nikænum som bekendelse? Det kan han ved at fastholde, at den gængse "græske" forståelse af begreberne tid og evighed ikke kan appliceres på teologien. Ordet evig betyder i evangeliet og hos de kappadokiske fædre (og Nikænum) slet ikke evig (dvs. hævet over tiden), men altomfattende. Guds trinitet er fortid-nutid-fremtid, og han evighed består alene i, at han omfatter alle tre tider, – omend han netop først gør det i eskaton!

Man må derfor tolke Jenson således, at når vi bekender, at Jesus blev født før alle tider, så er det på ingen måde en historisk betragtning, og det er heller ikke, som hos Bultman, en eksistentiel bekendelse. Nej, det er alene ved eskaton, at Jesus ved ånden bliver evig.

Det lyder ikke kun indviklet, det strider også mod al traditionel græsk og europæisk logik. Men Heidegger ville formentlig have forstået det, og jeg er ligeledes bange for, at ægte ateister som Niels Grønkjær og Niels Henrik

Gregersen ikke har noget at udsætte på Jenson. Grosbøll kunne endda bruge ham til sit forsvar i en kætterproces: Når Grosbøll ikke tror på Gud, så er det jo kun i en essentialistisk betydning af ordet. Og som Jenson selv skriver om Gregor af Nyssa: "Hvis tro på Gud betyder at være "teist", så er Gregor ateist."

Og Jenson er enig med Gregor. Hans ortodokse lutheranisme og højkirkelighed får derved en ny dimension: Ved at Gud ikke findes i sig selv, men er et produkt af verdens begivenheder og ved, at ånden ikke er andet end den historisk skabte kirke, derved får kirken og menigheden en helt enestående betydning som den instans, der så at sige skaber Faderen og gør Jesus til Kristus.

Så vidt jeg kan se, er Jenson's teologi derved en radikal, men logisk frugt af en eksistensteologi, som lagde en entydig vægt på sønnen som den inkarnerede. Ved sin egen indre logik transformeres den hos Jenson om til en slags hegeliansk procesteologi, hvor al vægt flyttes over på tredje trosartikel, forstået som menighedens ånd. Man kunne også sige, at hermed er kristendommen endegyldigt forvandlet til en myte, som kun findes for så vidt som mystagogerne opretholder den.

Et af de dominerende temaer i nutidens universitære teologi er spørgsmålet, om hvordan man teologisk bekæmper kulturimperialismen og forsvarer multikulturalisme, relativisme og vestlig selvopgiven. Hvordan kan man forkynde kristendom samtidig med, at man siger, at Islam er lige så god? Og jeg har bidt mærke i, at der er flere af dem, som advokerer for denne "kopernikanske revolution" i teologien, som mener, at Jenson står på deres side. Når Gud får sin identitet gennem sine handlinger i historien, så kunne det jo også ske gennem andre historier end vores! Sådan går det, når man opgiver at tale om præeksistens, guddommelig essens og græsk metafysisk.

*

Og det er så de afgørende spørgsmål. Er der virkelig en radikal modsætning mellem hellenistisk

metafysik og Bibelen, mellem Athen og Jerusalem? Er der virkelig ingen metafysik i evangeliet? Er Moses' Gud ikke en metafysisk Gud, som eksisterer uafhængigt af sine handlinger? Forkynder Det nye Testamente ikke, at Jesus i banal tidslig forstand er præeksisterende? Er Helligånden ikke noget andet og mere end den troende menighed?

Med andre ord: Forkynder Bibelen ikke netop, at den økonomiske treenighed er lig med den immanente treenighed, fordi de forudsætter hinanden? Er det ikke nødvendigt, at der findes et logos asarkos, for at frelsen kan komme til os i logos ensarkos. Og allermost konkret: Kan frelsen i den treenige Guds navn bringes til os i de hellige sakramenter, når den treenige Gud slet ikke er blevet til sig selv endnu, men stadig er i sin vorden, og den inkarnerede i øvrigt ikke har nogen realitet uden for sin inkarnation?

Prisen for at fjerne den græske metafysik er, som det ses, meget stor. Det er at ophæve tidehvervet mellem Guds tid og vores. Det er ikke blot barnet i krybben, men også Faderen i himlen, som smides ud med badevandet. Tilbage står man med verdensånden til hest.

Og så er vi mange, som foretrækker Augustin. Så hellere vedgå at der består et uophæveligt dialektisk forhold mellem Jerusalem og Athen. Når kineserne bliver kristne, så bliver de med nødvendighed også græske i hovederne, ligesom vikingerne blev det. 100 millioner kinesere er nu kristne og 36 millioner kinesiske børn går til klassisk europæisk klaverundervisning!

Og hos os forsvinder den græske oplysning og den kristne kirke med nøjagtig samme hastighed, medens det mørkeste hedenskab og Islam smelter sammen og breder sig over kontinentet. Der er nok en vis sammenhæng.

*Robert W. Jenson:
"Den treenige Identitet, - Gud ifølge evangeliet"
Anis 2008*

Babelstårnene

Sidste søndag i kirkeåret, 23. november

Matt. 11, 25-30

O lad din Ånd forbinde
vor sjæl med himmerig,
lad føle mand og kvinde,
Gud har forbarmet sig

Der er nogle ord, som man altid gør klogt i at huske. Både når man synes, Gud er langt borte

og ikke til at tro, og når man synes, han er da så ganske nær og så selvfølgelig og rar. Det er de ord, som står skrevet hos profeten Esaias, og som vi, hvis vi da skal følge alterbogen, egentlig først skal læse her i kirken engang til foråret:

For jeres planer er ikke mine planer,
og jeres veje er ikke mine veje,
siger Herren;
for så højt som himlen er over jorden,
er mine veje højt over jeres veje
og mine planer over jeres planer.

Det er Gud Herren, vi taler om, ikke Vejdirektoratet eller Planstyrelsen, men Skaberens og opretholderens, Gud den Almægtige, Jesu Kristi Fader, der går sine egne veje, og lægger sine egne planer. Som når sine mål på sin måde og fører os ad veje, vi

ikke kender. Det er Gud Herren, som hverken findes i den lille tabel eller det periodiske system, men som kender tallet på vores hovedhår, kender hver tanke under vores pandeskal, er på fornavn med hver bakterie i vores tarmsystem. Vores mål, vores bekymringer, vores planer og dagsordener og kalendere er ikke hans. Hjertepatienter, der kan mærke, at de er ved at få et anfald, bærer altid en særlig æske på sig med små piller med nitroglycerin til at lægge under tungen. Vi andre burde have en lommebibel med os, og når vi så mærker, at der er ved at gå slinger i vores gudsopfattelse, så skal vi straks slå op på Første Mosebog og læse historien om Babelstårnet. Menneskene vil bygge et tårn, der kan nå op til himlen – helt op til Gud. Arbejdet er vedtaget på højtidelige møder med bestyrelser og formænd og kasserer. Der er holdt festtaler om Babylon som et vækstcenter. Om en ny begyndelse for menneskeheden. Der er blevet skålet ved fine receptioner og klippet snore over og rullet løbere ud. Arbejdet er blevet udbudt i licitation og gigantiske kraner løfter allerede elementerne himmelhøjt op i luften. Og menneskene er ved at revne af stolthed. Da får Gud en morgen nys om historien. Han gnider øjnene og stirrer ned, men han kan ikke se noget. Han griber sin kikert og zoomer ind, og dør min sandten: Jo, hvad er det dog nu de har fundet på, de små puslinge? Hvad er det dog for en latterlig forsamling dernede af højtidelige politikere og direktører, og hvad er det for et komisk lille sandslot, de aser og sveder sådan